

Arts & Science College Shivajinagar, Gadhi

Subject :- Geography Class :- B.A.T.Y

Paper No: - XII

Paper Name :- Geography of Environment

**Unit: - I - Definition of Environment Science,
Nature Scope of Environment, Types of
Environment**

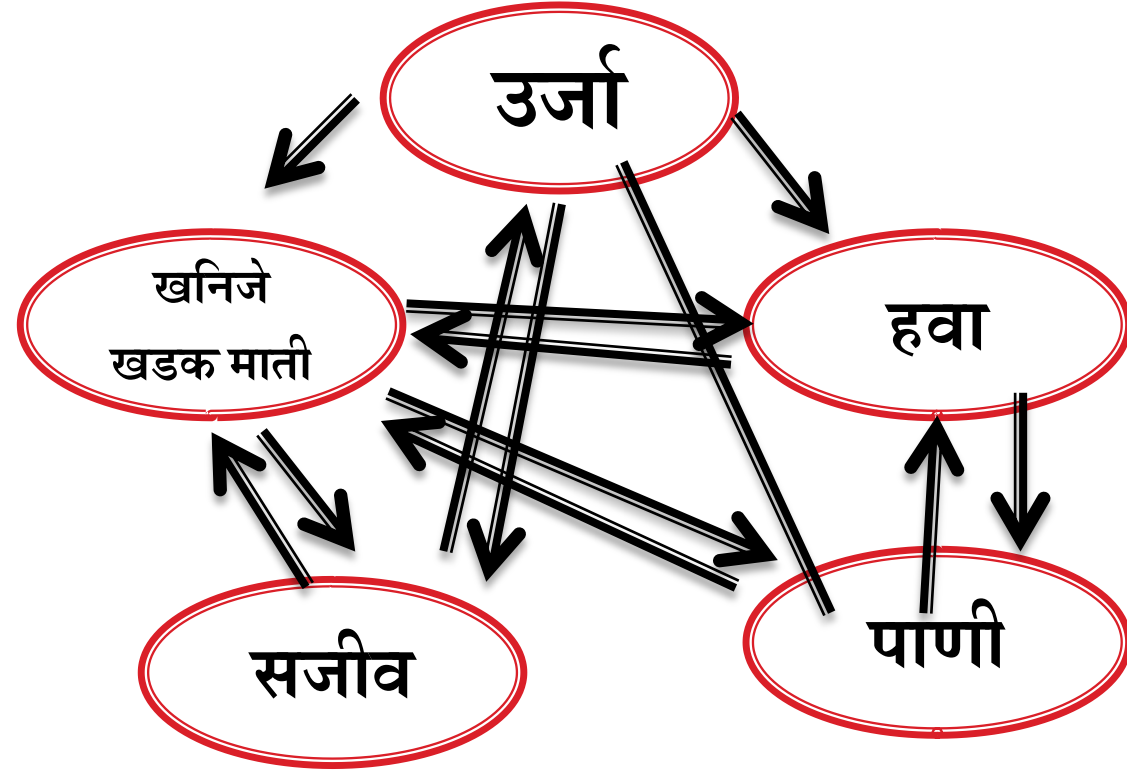
❖ प्रस्तावना :-

वायुरूप, द्रवरूप, घनरूप, पृथ्वीवरील जैविक व-
अजैविक घटकांचा परस्पर अभ्यास म्हणजे
पर्यावरण होय.

❖ पर्यावरण शास्त्राच्या व्याख्या

- **बनार्ड नोबेल :-** पर्यावरण शास्त्र म्हणजे विविध परिसंस्था प्रणालीचे परस्पर संवाधातील संतुलिनमूलक तत्वांचे शास्त्रीय अध्ययन होय.
- **डॅनियल डी चिरास:-** पर्यावरण शास्त्र हे जैविक व अजैविक घटक त्यांचे पर्यावरण त्या घटकांमधील परस्पर क्रियांच्या अभ्यासाचे शास्त्र होय.
- **जे.टर्क,प्रा.बनार्ड नोबेल, फंग व वॅगनल्स,ए.जी टान्सले**

❖ पर्यावरणाचे प्रमुख घटक : (पाच घटक)

अ) अजैविक घटक :

1. मृदारवण
2. मदा
3. भूकवच
4. तापमान
5. पाणी
6. प्रकाश
7. आर्द्रता
8. वारा
9. खनिजे

ब) जैविक घटक :-

1. वनस्पती
2. प्राणी

क) उर्जा घटक :-

1. सुर्य

❖ भूगोलात पर्यावरणाचा अभ्यास

- सद्यापरिस्थितीत भूगोलात पर्यावरणाचा अभ्यास वेगवेगळ्या शिर्षकाखाली केला जात आहे.

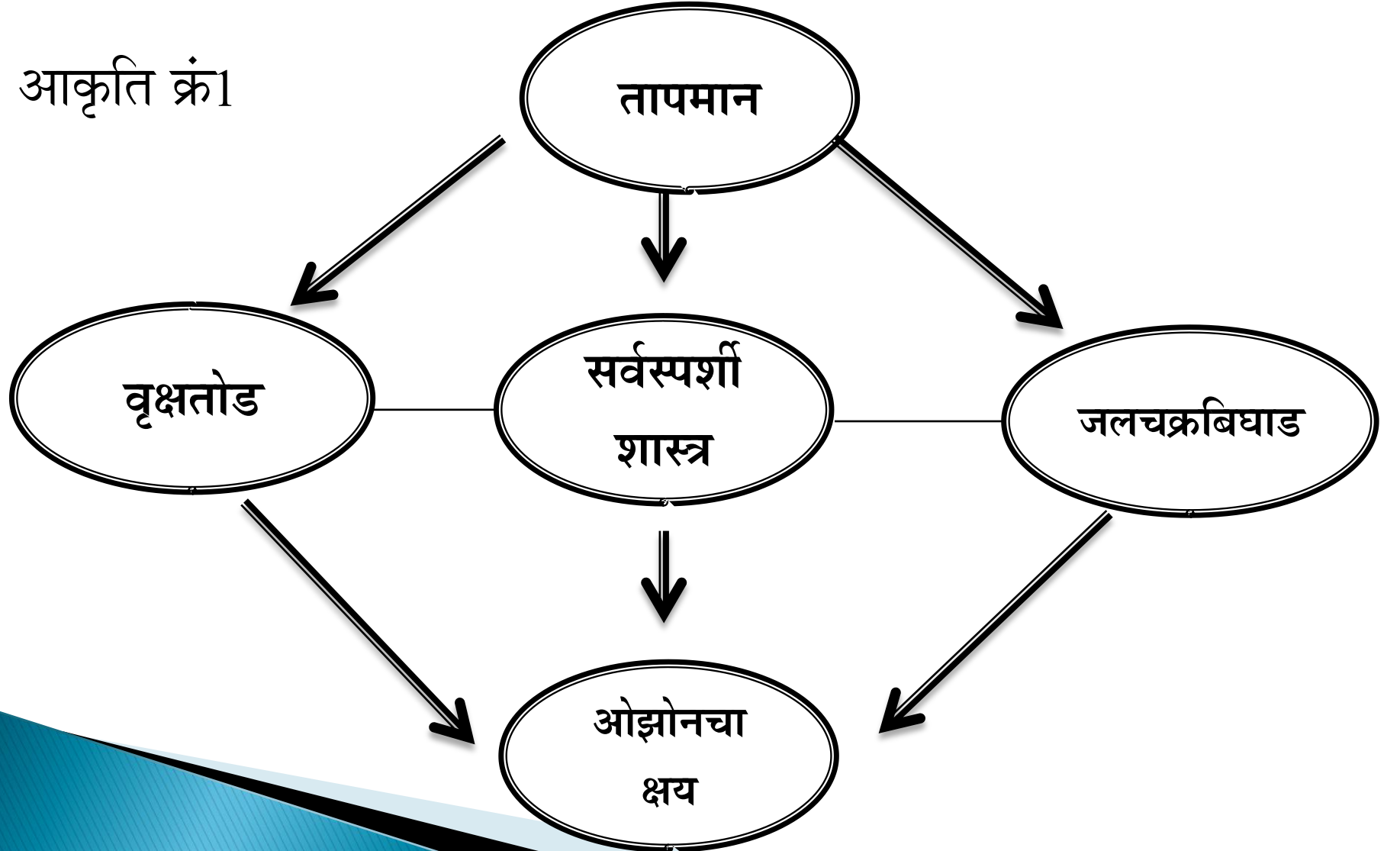
उदा. परिसर अभ्यास, पर्यावरण अभ्यास, पर्यावरण प्रदुषण, पर्यावरण व्यवस्थापण, पर्यावरण व परिस्थिती कि इत्यादि.

❖ पर्यावरण भूगोलाचा विकास

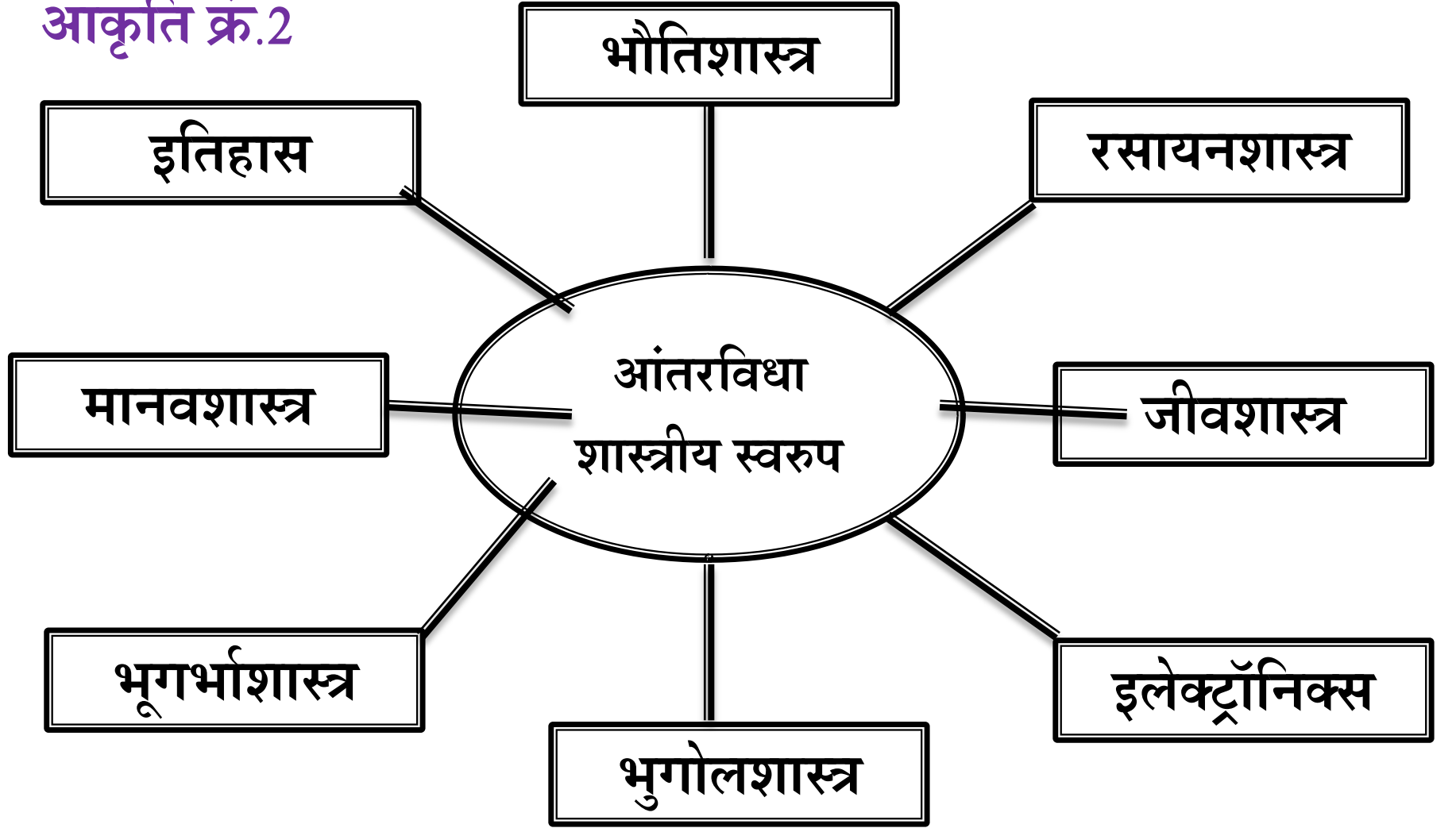
- हिपोक्रेटस
- थिओदोस्टस
- रीयमर (1683-1757)
- हंबोल्ट (इ.स. 1769-1859)
- लिनाउस व बफान (1707-1878)
- 1970 नंतर जास्त प्रगती झाली.

❖ पर्यावरण शास्त्राचे स्वरूप

आकृति क्रं1

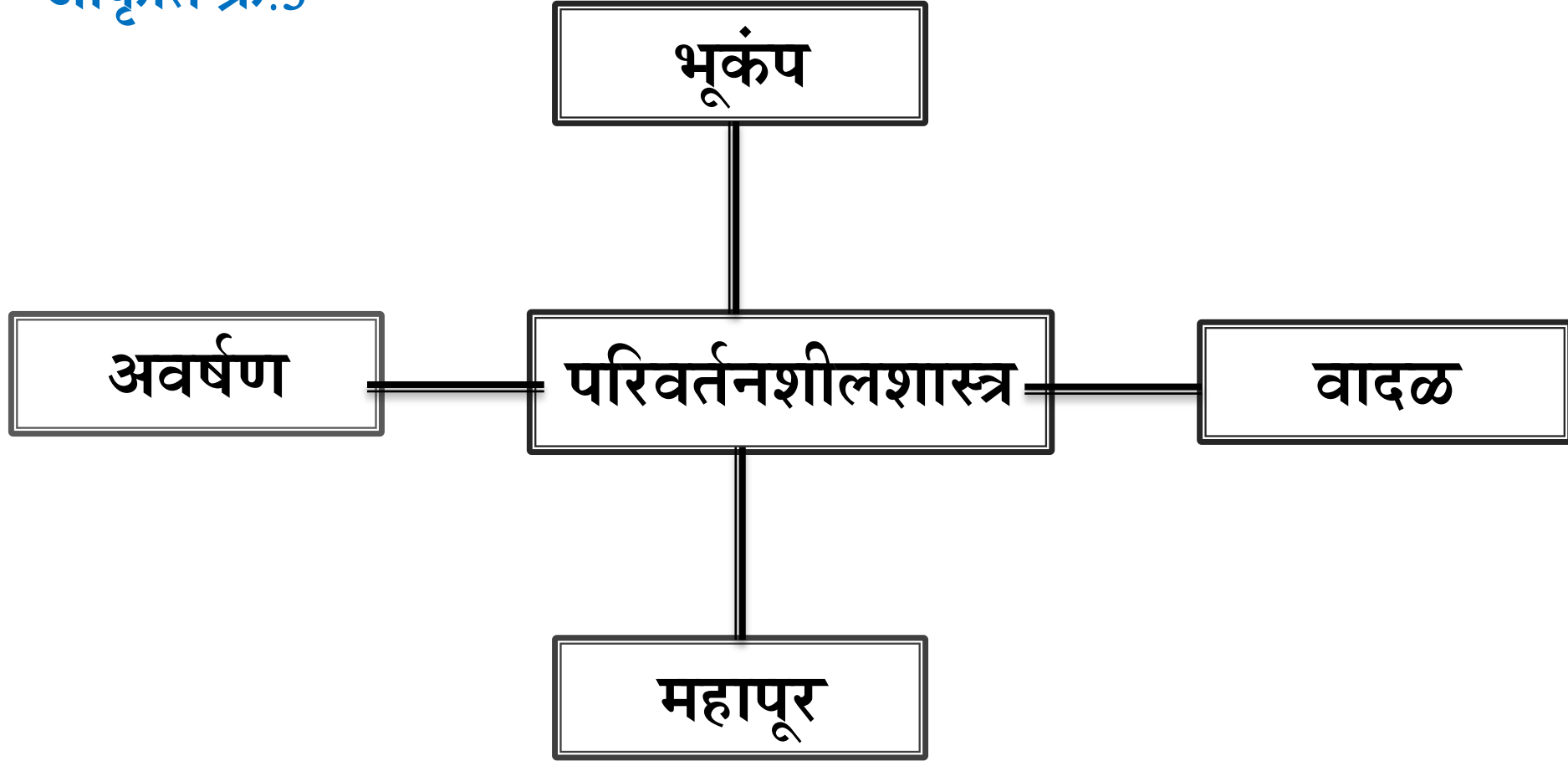

आकृति क्रं.2

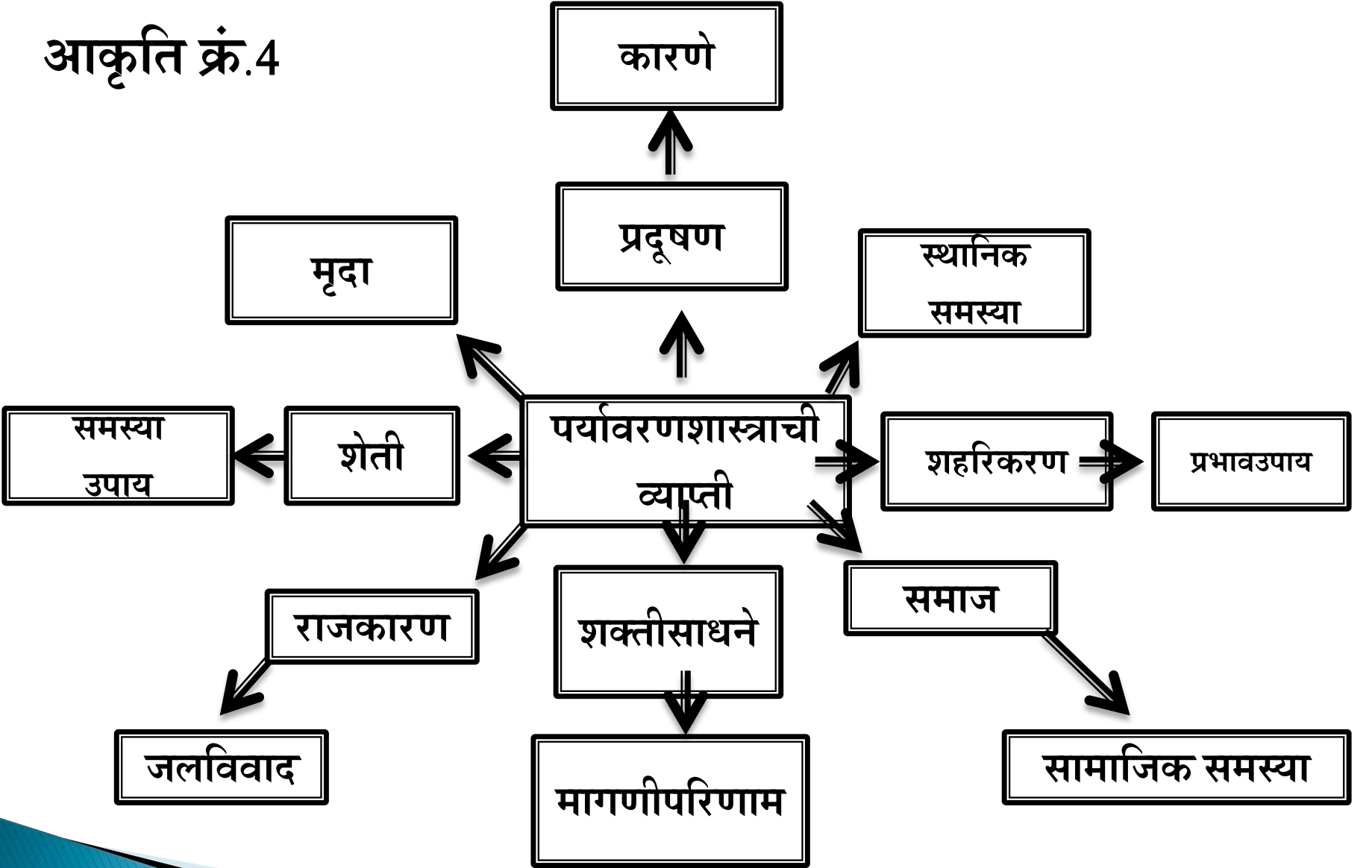

आकृति क्रं.3

❖ पर्यावरण शास्त्राची व्याप्ती

आकृति क्रं.4

पर्यावरण भूगोलाच्या व्याप्तीमध्ये खालील मुदयांचा सामावेश केला जातो.

- पर्यावरणाची संकल्पना स्पष्ट करणे.
- पर्यावरणाचा व मानवाचा संबंध स्पष्ट करणे.
- परिसंस्था आणि त्यांच्या मूलभूत संकल्पनांचा अभ्यास करणे
- पर्यावरण आणि परिसंस्थेच्या विभीन्न घटकांची व्याख्या करणे.
- नैसर्गिक परिसंस्थेच्या कार्यप्रणालीचा अभ्यास करणे
- भू-जैव-रासायनिक चक्र आणि उर्जा प्रवाहाचा अभ्यास करणे
- पर्यावरण आणी वनस्पती व प्राणी जगताचा अभ्यास करणे.
- हवामान, वनस्पती आणि मृदा यांच्या अभिक्षेत्रीय भिन्नतेचा अभ्यास करणे
- जीव संहतीचा अभ्यास करणे.
- पर्यावरणाच्या अवनातीचा व पर्यावरण प्रदूषणाचा अभ्यास करणे
- परिस्थितीकीय समस्यांचे भौगोलीक विवेचन करणे
- लोकसंख्या, औदयोगिकरण, शहरीकरणाचा पर्यावरणावर होणारा परिणाम.
- पर्यावरण संरक्षण व नैसर्गिक संवर्धनाचा अभ्यास करणे
- पर्यावरण व्यवस्थापन व नियोजनाचा अभ्यास करणे
- पर्यावरण शिक्षण

■ पर्यावरण शास्त्राची स्वरूप व व्याप्ती खाली मुदयांच्या आधारे स्पष्ट करता येईल

- पर्यावरण शास्त्र - एक सर्वस्पर्शी व सर्वकषशास्त्र
- पर्यावरण शास्त्र - आंतरविद्याशाखीय स्वरूप
- परिवर्तण स्वरूप
- गतिमान शास्त्र
- अनुभवधिष्ठित शास्त्र
- विस्तारणारे शास्त्र
- पर्यावरण उपदेशन
- पर्यावरणातील उपलब्ध साधन संपत्तीचा उपयोग
- पर्यावरणीय समस्यांचा अभ्यास
- पर्यावरण व्यवस्थापन व नियोजन
- पर्यावरण शिक्षण

■ पर्यावरणाचे प्रकार

➤ नैसर्गिक पर्यावरण :-

मृदावरण,स्थान,हवामान,भूगर्भरचना,मृदा,प्राकृतिक रचना जलप्रणाली इ.घटक

➤ मानवनिर्मित पर्यावरण:-

मानवी वसाहती, वाहतुक व दळणवळण,औद्योगिकीकरण,तंत्रविज्ञान,इमारती इ. घटक

➤ जैविक पर्यावरण:-

सर्व सजिव घटक उदा. प्राणी,पशु,पक्षी,जलचर प्राणी,वनस्पती,किटक,सुक्ष्म जीव, जीवणू इतर.

■ पर्यावरण अभ्यासाचे महत्व

- ✓ मानव - पर्यावरण, सजीव पर्यावरण यांच्यातील संबधाचे आकलण
- ✓ पर्यावरण अभ्यासाचे महत्व समजल्यामुळे पर्यावरण संतुलनासाठी प्रसन्न
- ✓ साधनसंपदेच्या वितरण, साठे या विषयी महत्व
- ✓ मानवाच्या हस्तक्षेपामुळे होणाऱ्या पर्यावरण ऱ्हासाचे अध्ययण
- ✓ प्रदूषणाचा अभ्यास
- ✓ पारंपारिक उर्जासाधने ऐवजी अपारंपारीक उर्जासाधनाचे अनुकूल परिणामाचा अभ्यास.
- ✓ प्रदूषणयुक्त वस्तुची विल्हेवाट योग्य पध्दतीने लावणे.
- ✓ पर्यावरणाची गुणवंता टिकवण्यासाठी राष्ट्रीय, अंतराष्ट्रीय पातळीवर चर्चा
- ✓ लोकसंख्येचा जगा व जगू द्या हा संदेश.

Thank You.....!